

Prevenir i actuar contra els maltractaments a les persones grans

Prevenir i actuar contra els maltractaments a les persones grans

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
Departament d'Acció Social i Ciutadania
**Secretaria de Polítiques Familiars
i Drets de Ciutadania**

Crèdits

© Fundació Viure i Conviure, 2007

Direcció: Fundació Viure i Conviure

Elaboració: EIMA, Associació per a la Investigació del Maltractament a l'Ancià. Dra. Montserrat Coma Solé, metgessa especialista en Medicina Familiar i Comunitària. Dr. Jordi Muñoz Iranzo, advocat i doctor en Humanitats per la UIC. Dr. Francesc Orfila Pernas, metge especialista en Medicina Preventiva i Salut Pública, doctor en Medicina per la UAB. Dra. C. Mercè Tabueña Lafarga, psicòloga i treballadora social. Professora de la Universitat de Barcelona i doctora en Psicologia per la UB

Fotografia: Pepe Encinas

Disseny, producció i muntatge: Publigat, s.c.p.

D.L.: B-0000-00

Prevenir i actuar
contra els
maltractaments
a les persones grans

Prevenir i actuar
contra els
maltractaments
a les persones grans

Índex

Presentació	7
1. Objectiu de la guia-llibre	21
2. Per què es produeixen els maltractaments?	23
3. Què són els maltractaments?	25
4. On es poden produir els maltractaments?	27
4.1. En el medi familiar	27
4.2. En el medi institucional	28
4.3. En el medi social o estructural	30
5. Diverses formes de maltractament	33
5.1. Tipus	34
Abús físic	34
Abús psicològic	34
Abús sexual	35
Abús econòmic	35
Negligència	36
Autonegligència	37
Abandonament	38
Vulneració dels drets	38
5.2. Síndrome de l'àvia esclava i síndrome de Diògenes	39
6. Hi ha molts casos de maltractaments a les persones grans? ...	41
7. Factors de risc	43
Factors relacionats amb la persona gran	43
Factors relacionats amb la persona maltractadora	44
Factors relacionats amb l'entorn (socials)	44
8. Com són les víctimes?	45
9. Qui són els causants dels maltractaments i com els causen? ..	47

10. Detectar el maltractament: el silenci, una barrera que cal vèncer .	49
10.1. Entendre els temors i les pors de les víctimes	49
10.2. Entendre les actituds de l'entorn de la víctima	51
10.3. Informar i informar-se	51
11. Hem d'estar alerta davant una persona que...	53
12. Conseqüències dels maltractaments a les persones grans	56
13. La funció dels professionals	58
14. La participació i la responsabilitat de les persones grans en la lluita contra els maltractaments	61
15. La protecció i la prevenció	63
15.1. El testament vital	63
15.2. El poder preventiu	63
15.3. L'autotutela	64
15.4. La hipoteca inversa	65
15.5. El contracte vitalici	66
15.6. L'acollida de persones grans i les situacions convivencials d'ajut mutu	66
15.7. La incapacitació	67
15.8. La tutela	68
16. Mesures legislatives	69
17. Els recursos socials i sanitaris	70
18. On cal anar en cas de necessitat?	73
19. Epíleg	74
20. Bibliografia	75

Presentació

Presentació

La Fundació Viure i Conviure de l'Obra Social de Caixa Catalunya, orientada especialment -no exclusivament- a les persones grans, ha fet una aposta decidida per promoure aquells projectes que incideixen en la qualitat de vida de les persones i en tot el que fa referència o gira al voltant de l'envelliment actiu. Tot això dintre d'un marc que tots coneixem, que cada vegada l'expectativa de vida és més elevada, que cada vegada són més les persones grans i, per tant, es generen noves realitats socials i, podríem dir, noves necessitats socials.

El repte, per tant, que ens plantegem en aquests moments no és de viure més anys sinó de viure'ls... però amb qualitat i amb dignitat de vida.

L'any passat la Fundació Viure i Conviure va editar, publicar i distribuir una guia titulada Els drets del meu demà, que pretenia ser una aportació a totes aquelles situacions i escenaris que segurament es donen ja avui en la majoria de

Presentació

persones grans, i que amb tota probabilitat es donaran també en tots nosaltres a mesura que ens anem fent grans. En aquesta guia hi ha un petit capítol que parla dels abusos contra les persones grans.

Coincideix que el curs passat érem a la Facultat de Pedagogia, a l'Escola de Treball Social, amb la doctora Mercè Tabueña, i anàvem comentant aquestes qüestions, i ens va traslladar de forma impactant tota aquesta realitat oculta que hi ha al voltant dels maltractaments de les persones grans. Aquell dia va néixer l'aposta per treballar en l'anàlisi i estudi per a la prevenció i la detecció dels maltractaments a les persones grans, i la primera acció no es va fer esperar, ja que al febrer del 2007 vam organitzar a l'Auditori Caixa Catalunya de La Pedrera la primera Jornada Internacional sobre Maltractaments a les Persones Grans que es feia a Barcelona, amb un èxit rotund per l'interès que va aixecar tant en el públic assistent com en els mitjans de comunicació, que demanaven més dades i informació.

L'expectació creada arran de la Jornada per part de tants professionals d'organismes i institucions i per les principals entitats de gent gran del nostre entorn ens ha conduït a l'elaboració i publicació d'aquesta Guia que presentem avui sobre els maltractaments a les persones grans i que ens hem plantejat des d'una perspectiva global, com una introducció al tema, i que esperem que sigui el punt de partida d'una sèrie d'actuacions, perquè estem convençuts que les estratègies i mesures preventives són un dels camins per

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

reduir els factors que intervenen en els maltractaments a les persones grans.

Des de la Fundació Viure i Conviure de l'Obra Social de Caixa Catalunya tenim la forta convicció que amb aquesta guia estem contribuint al coneixement, a la reflexió i a la incorporació d'elements nous que ens puguem emportar a casa nostra, als nostres llocs de treball i que ens siguin útils com a respostes al fenomen social dels maltractaments a les persones grans.

Josep Solans

Director gerent

FUNDACIÓ VIURE I CONVIURE
OBRA SOCIAL CAIXA CATALUNYA

Presentació

El maltractament de la persona gran és una realitat oculta; així i tot, cada vegada som més els sectors de la societat conscients que existeix i que treballem perquè els recursos destinats a pal·liar-ne les conseqüències i a prevenir-ne l'aparició siguin els necessaris.

El fenomen del maltractament no impacta només físicament i psicològicament la persona que el pateix, sinó que a més comporta una vulneració de la seva dignitat i dels drets humans. Identificar i abordar una situació de maltractament no és fàcil, ja que no hi ha un consens sobre quines conductes constitueixen maltractament i en la seva aparició s'hi barregen un conjunt d'esdeveniments i desencadenants, tant socials i culturals com pertanyents a la mateixa dinàmica familiar. Per tant, en una intervenció no es tracta tant de buscar culpables com de donar un tractament integral al

Presentació

fenomen i d'evitar estigmatitzar patrons de comportament o d'emetre judicis de valor amb lleugeresa.

La Creu Roja dóna suport a la iniciativa d'aquesta guia, ja que reflecteix la nostra voluntat de contribuir en totes aquelles accions que treballin a favor d'un tracte digne i que difonguin accions de prevenció i sensibilització amb el fi de promoure un envelliment autònom, satisfactori i participatiu. Així mateix, creiem que és una eina clara, pràctica i sistemàtica, que ofereix la informació necessària per poder-se aproximar a la magnitud d'aquest fenomen i conèixer estratègies d'intervenció de caràcter preventiu i de protecció.

Accions com aquesta són un pas endavant. Entitats i administracions compartim el repte de col·laborar i treballar en la prevenció del maltractament a les persones grans mitjançant accions de difusió i de sensibilització sobre el fenomen.

Josep Marquès i Baró

President

Creu Roja a Catalunya

Presentació

Actualment, a Catalunya les persones de més de seixanta-cinc anys són ja un percentatge elevat de la població. Les polítiques de gent gran esdevenen, doncs, una eina de futur i cal que es desenvolupin per preparar les administracions i la societat per als propers anys.

El Govern de la Generalitat, amb la creació de l'Oficina de la Gent Gran Activa, dóna centralitat a aquesta necessitat i posa en marxa el treball interdepartamental que hi ha de donar resposta amb polítiques adequades per afavorir la vida de les persones grans en tots els seus àmbits.

L'àmbit de la violència exercida sobre les persones grans és un dels eixos d'aquestes actuacions. La detecció i preven-

Presentació

ció dels maltractaments a les persones grans i l'actuació quan aquests es produeixen són algunes de les prioritats de la Secretaria de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania. La informació, divulgació i educació són elements fonamentals per donar a conèixer la problemàtica dels maltractaments a les persones grans, trobar-hi els mitjans preventius i desenvolupar els recursos per abordar-la.

Cal oferir informació específica al col·lectiu de persones grans, que han de conèixer llurs drets, deures, possibilitats i recursos disponibles per afrontar situacions de maltractament; però també cal formar el col·lectiu de professionals de l'atenció a les persones grans per tal de treballar de forma coordinada i dotar-nos de dispositius àgils que permetin l'actuació i la protecció de les persones grans.

En aquest sentit també és important saber establir criteris comuns que respectin les diferents situacions: dones i homes, persones autònomes o amb dependència... són aspectes que afecten de forma diferent les situacions de violència tant per rol social com per construcció cultural i per processos conflictius i estressants que produeixen situacions de risc de maltractaments que cal saber detectar, fer-ne el seguiment i evitar.

La guia de maltractaments de les persones grans és, doncs, una eina imprescindible per a la detecció i la formació específica. Els aspectes divulgatius i formatius són fonamentals per evitar els maltractaments a les per-

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

sones grans i eradicar la violència. Aquesta guia és un petit però important pas endavant.

Carme Porta Abad

Secretària de Polítiques Familiars i Drets de Ciutadania
Departament d'Acció Social i Ciutadania
Generalitat de Catalunya

Prevenir i actuar contra els maltractaments a les persones grans

1. Objectiu de la guia-llibre

Amb aquest treball, volem posar de manifest una realitat que afecta les persones grans i ha esdevingut una de les formes més habituals i, tanmateix, ocultes d'abusos i negligències que es produeixen en la societat moderna. La lluita contra els maltractaments a les persones grans és una qüestió en què s'ha d'implicar tota la societat.

Desitgem i esperem que el contingut d'aquesta guia faciliti la comprensió i la sensibilització del fenomen dels maltractaments, a més de contribuir per tal que les persones que pateixen aquesta situació puguin viure amb dignitat.

2. Per què es produeixen els maltractaments?

Els maltractaments a les persones grans no són un fenomen nou; el que és nou és la manera d'abordar-los i intervenir-hi.

L'augment demogràfic del nombre de gent gran en la segona meitat del segle XX i les previsions sobre l'envelliment progressiu de la població, sumats als canvis que han experimentat l'estructura i la funció de la família -tradicionalment, l'encarregada de tenir cura de les persones grans- han deixat al descobert una sèrie de buits a l'hora d'establir qui té l'obligació d'atendre les necessitats de les persones grans, com ho ha de fer i quins són els mitjans més adequats per fer-ho.

Les causes que la vellesa esdevingui una etapa de marginació i vulnerabilitat en què apareix la possibilitat que es

Fundació Viure i Conviure

produeixin maltractaments cal cercar-les en la consideració d'aquesta etapa de la vida com quelcom improductiu, desproveït de valor i que suposa una càrrega tant per a la família com per a la societat. Aquest fenomen s'anomena edatisme (discriminació per l'edat). Els mites i els estereotips difosos sobre la vellesa provoquen l'aparició d'actituds negatives i afavoreixen la infravaloració tant per part de la societat com per part de la mateixa gent gran. D'aquesta manera, les persones grans acaben desenvolupant un sentiment d'inutilitat i de nosa que acaba afectant la seva salut física i psíquica.

Per tant, és necessari modificar la visió que es té de les persones grans: cal reconèixer el seu paper en la societat, tornar-les a considerar individus de ple dret i objecte de deures i, en darrer lloc, tractar de manera adequada les situacions en què algun membre d'aquest col·lectiu necessita ajuda.

3. Què són els maltractaments?

Definir els maltractaments és una tasca complexa, atès que la valoració d'un comportament com a abusiu o negligent es basa en conceptes derivats de la cultura, la tradició i els costums, els quals estableixen què és acceptable i què no en les relacions i el comportament, no només entre persones, sinó també amb les estructures de la societat.

Les definicions més remarcables dels maltractaments són la de la Declaració d'Almeria i la de la Declaració de Toronto:

"Qualsevol acte o omisió que generi un dany, intencionat o no; que es produeixi en el medi familiar, comunitari o institucional; que vulneri o faci perillar la integritat física o psíquica, el principi d'autonomia o la resta dels drets fonamentals de l'individu, i que es pugui constatar de manera

Fundació Viure i Conviure

objectiva o percebre de manera subjectiva independentment de la intencionalitat o no de l'entorn en què es produeixi" (Almeria, 1995).

"Acció única o repetida, o la manca d'una resposta adequada, que es produeix en qualsevol relació en què hi hagi una expectativa de confiança i que provoca danys o angoixa a una persona gran" (Toronto, 2002).

4. On es poden produir els maltractaments?

Els maltractaments es poden produir tant en el domicili (familiar) com en una institució.

4.1. En el medi familiar (o àmbit domèstic)

Els autors d'aquest tipus de maltractament són les persones que viuen en el mateix domicili que la persona gran o hi tenen una relació familiar o de confiança. Segons les dades existents, els maltractaments dins del mateix domicili els solen dur a terme sobretot els fills/es i, més rarament, els cònjuges o altres familiars. No obstant això, els maltractadors també poden ésser veïns o altres coneguts.

Un dels factors que genera un risc més elevat de vulneració dels drets de la persona gran és el fet que aquesta persona es trobi en una situació de dependència. De fet, aquest factor és un dels més que més incideixen en els maltractaments a les persones grans. Recordem que, segons diverses fonts, entre el 83% i el 90% de les persones grans en situació de dependència reben ajuda de la seva família en els seus domicilis (Edad & Vida, 2000), o, en altres mots, que la família és el principal proveïdor d'atenció a les persones grans.

4.2. En el medi institucional

La violència institucional s'associa amb diversos trets de l'atenció a curt o a llarg termini en institucions públiques o

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

privades. El terme institució ens remet a una gran varietat d'establiments que ofereixen serveis sanitaris, socio-sanitaris i socials (hospitals, cases de convalescència, residències geriàtriques, centres de dia, etc.).

El National Center on Elder Abuse (NCEA, 1998) defineix el maltractament institucional de la manera següent:

"Qualsevol acció o omisió relativa a un resident en una institució que generi un perjudici a aquesta persona o la privi injustament de la seva independència".

La gran diferència la trobem en el fet que els autors dels actes de maltractament institucional són persones que tenen l'obligació legal o contractual de fornir atenció i protecció a les persones grans. És a dir, la persona encarregada de tenir cura de les persones grans no hi manté una relació de confiança (família, amic, veí), sinó de tipus jurídic.

Per què les persones grans corren un risc especialment elevat de patir maltractaments en institucions? Podem agrupar els factors que contribueixen al fet que es produeixin aquest tipus de situacions en tres categories:

- a) Les característiques de l'establiment: titularitat (pública o privada), nombre de professionals i treballadors de què disposa en comparació amb el nombre d'usuaris; dependència econòmica; ubicació; condicions d'habitabilitat; qualificació i formació del personal; manca de

Fundació Viure i Conviure

directrius clares i coherents per atendre les persones grans, i, en darrer lloc, organització, coordinació i supervisió.

- b) Les característiques del personal (treballadors i professionals dels centres): edat, formació, motivació, habilitats, trets de la personalitat, estrès i esgotament derivats de les condicions de treball, manca de comprensió de la cultura i els valors de les persones a qui atenen.
- c) Les característiques de les persones grans internes o residents: a vegades, les persones que viuen a les institucions presenten un estat de salut deteriorat des del punt de vista físic o cognitiu, la qual cosa fa que no puguin ésser autònoms en el centre i, en ocasions, fins i tot tinguin conductes que irritin el personal. El més perillós de les persones que es troben en aquesta situació és que no poden fer saber als altres que pateixen maltractaments.

4.3. En el medi social o estructural

Aquest àmbit fa referència als maltractaments procedents de les diverses administracions (manca de polítiques socials adequades per a persones grans maltractades) i d'altres estructures socials que, pel seu funcionament i el seu tracte, marginen les persones grans. A tall d'exemple, destaquen les pensions baixes, les barreres arquitectòniques, les llistes d'espera per a atencions quirúrgiques i

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

els impediments burocràtics per accedir a recursos de suport (centres de dia, habitatges tutelats, etc.), entre d'altres. El retard a l'hora de respondre per part de l'Administració pot conduir les persones grans a una situació en la qual quedin desprotegits i mancats d'atenció.

En aquesta categoria també s'inclouen les situacions d'assetjament immobiliari per les quals es permet que les empreses o els particulars amb pocs escrúpols desallotgin persones grans dels seus domicilis emprant argúcies i enganys legals.

5. Diverses formes de maltractament

Els termes emprats per definir els maltractaments són variats i molt diversos (violència, tractament inadequat, agressivitat, abús, omissió, etc.).

Genèricament, es considera que s'ha produït un abús si es fa servir la força o el poder sobre una altra persona. El terme negligència fa referència a la manca o omissió d'atenció a les necessitats bàsiques de les persones, ja sigui de manera activa o passiva. El terme vulneració s'empra en el sentit de violar o perjudicar els drets de les persones.

Les persones grans poden ésser objecte de diversos tipus de maltractaments, els quals s'han classificat en les vuit categories següents:

Fundació Viure i Conviure

1. Abús físic	2. Abús psicològic
3. Abús sexual	4. Abús econòmic
5. Negligència	6. Autonegligència
7. Abandonament	8. Vulneració de drets

Aquestes categories no són excloents, per la qual cosa una persona pot patir diversos tipus de maltractament alhora.

5.1. Tipus

1. **Abús físic:** "L'ús de la força física que provoca ferides, dolor o lesions corporals".

Es pot reconèixer l'abús físic per les marques que deixa, és a dir, hematomes o contusions causats per cops, puntades de peu, empentes, sacsejades, etc. Cremades, pelades pel fet d'haver estat lligat. Fractures d'ossos. També pertanyen a aquesta categoria d'abús les restriccions i els confinaments no pertinents emprant mitjans inadequats, com per exemple lligar una persona sense els mitjans de subjecció recomanats o bé l'ús inadequat de fàrmacs sense control mèdic. Alimentació forçada i qualsevol tipus de càstig físic.

2. **Abús psicològic:** "Provocar angoixa, pena o estrès mitjançant actes o paraules".

L'abús psicològic es produeix en cas d'agressions verbals repetides (crits o insults), intimidacions o amenaces. També es

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

consideren abús psicològic les accions denigrants que fereixin o atemptin contra l'autoestima i la dignitat de la persona, com per exemple l'aïllament, la privació o la infantilització.

3. **Abús sexual:** "Qualsevol acte sexual no consentit, la violació, els tocaments i els atemptats contra el pudor, com per exemple l'assetjament i l'elaboració de pornografia. També qualsevol contacte sexual amb una persona gran que no sigui capaç de donar el seu consentiment de manera explícita".

4. **Abús econòmic:** "L'ús il·legal o indegut de propietats o finances pertanyents a una persona gran. Negar el dret a l'accés i el control dels fons personals. Els fraus, els roba-

toris o els furts comesos per una persona de confiança de la persona gran. La modificació forçada, enganyosa o sota coerció del testament o altres documents jurídics".

Es pot reconèixer o sospitar que s'està esdevenint un abús d'aquest tipus quan es produeixen pèrdues inexplicables de patrimoni o objectes de valor, o bé quan, de sobte, apareixen desconeguts o familiars molt interessats en una persona gran que disposa de grans quantitats de diners.

5. **Negligència:** "No atendre les necessitats bàsiques d'una persona gran, com són la salut, l'alimentació, el vestir, la higiene personal i l'habitatge".

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

Es pot reconèixer o sospitar que s'està esdevenint una negligència si la persona gran va bruta o descuidada; si no rep les atencions mèdiques o els medicaments que necessita; si el seu habitatge no compleix les condicions necessàries d'higiene i salubritat, i, en darrer lloc, si la persona no compleix els seus deures fiduciaris, com pagar el lloguer de l'habitatge o altres factures.

La negligència pot ésser no intencionada o intencionada segons la consciència o el coneixement que en tingui la persona que l'exerceix. També pot ésser activa o bé passiva (omissió), quan es deixa d'actuar o fer el que caldria.

6. **Autonegligència:** "Quan el comportament d'una persona gran amenaça la seva vida, la seva salut o el seu benestar,

Fundació Viure i Conviure

com per exemple quan rebutja un habitatge, menjar, rentar-se o vestir-se".

Les persones autonegligents es reconeixen pel fet que han perdut la capacitat de garantir el seu benestar.

Queden excloses del concepte d'autonegligència les actuacions voluntàries d'una persona gran competent que té aquests tipus de comportaments conscientment i per decisió pròpia, encara que sigui per cridar l'atenció. En altres mots, si la persona duu un tipus de vida que pot semblar negligent a la resta, però de la qual és plenament conscient.

7. Abandonament: "Es considera abandonament la deserció completa per part d'una persona que fa de cuidador o responsable".

L'abandonament es reconeix quan una persona que depèn d'altres és deixada en una institució, un lloc públic o el seu domicili sense supervisió ni suport.

Cal evitar la confusió entre el concepte d'abandonament i el de negligència, motivada pel fet que, en un gran nombre de casos, per expressar una situació de descuit o negligència, s'empra l'expressió "està molt abandonat".

8. Vulneració dels drets: "Inclou la pèrdua del dret a la intimitat o la privacitat o les pertinences. La negació del dret a

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

decidir sobre aspectes de la vida privada com casar-se, divorciar-se, rebre visites o relacionar-se amb amics. També inclou forçar l'ingrés de la persona en una residència o institució, a més de desallotjar-la del seu domicili (assetjament immobiliari)".

Totes les formes de maltractament impliquen una vulneració dels drets de les persones grans. Per tant, en aquest apartat només es tenen en compte els aspectes no inclosos en la resta de tipologies que constitueixen un maltractament per se.

5.2. També cal destacar dues noves síndromes que estan adquirint una gran rellevància en la nostra societat:

Síndrome de l'àvia esclava

Es tracta d'una malaltia greu que afecta dones grans amb un excés de responsabilitats directes de mestressa de casa, cuidadora i educadora, les quals havien assumit de manera voluntària i de bon grat durant molts anys. Aquesta malaltia es caracteritza per l'elevat grau de sofriment crònic que provoca i el deteriorament profund de la qualitat de vida de la malalta.

Síndrome de Diògenes

Es tracta d'una conducta d'aïllament comunicacional; trencament de les relacions socials; negligència de les necessi-

Fundació Viure i Conviure

tats bàsiques d'higiene, alimentació, cures de salut o vestit; reclusió domiciliària; rebuig de les ajudes i, en darrer lloc, negació de trobar-se en una situació patològica. Habitualment, pateixen aquesta síndrome les persones solitàries.

El nom de la síndrome prové de l'estil de vida misantròpic i solitari del filòsof grec. En el cas de les persones grans, la seva aparició acostuma a produir-se per la interrelació de tres tipus de factors:

- a) Trets de la personalitat preexistents que generen una tendència a l'aïllament, dificultats d'adaptació social, un refús de les relacions humanes, misantropia (persona que s'allunya del tracte amb els altres), etc.
- b) Factors estressants característics de la vellesa: dificultats econòmiques, morts de familiars, rebuig familiar i marginació social, entre d'altres.
- c) La solitud que, en un principi, pot produir-se a causa de les circumstàncies i que, posteriorment, és buscada i desitjada de manera voluntària.

6. Hi ha molts casos de maltractaments a les persones grans?

La Xarxa Internacional per a la Prevenció dels Maltractaments a les Persones Grans (INPEA) estima en un 5% les situacions de maltractaments domèstics i en un 10% els maltractaments en institucions. Segons l'Organització Mundial de la Salut (OMS, 2002), els maltractaments afecten un 6% de les persones grans de tot el món.

Segons els estudis, dels tipus de maltractament llistats anteriorment, els que solen afectar més sovint les persones grans són la negligència i l'autonegligència, a més de l'abús psicològic.

7. Factors de risc

Es tracta de les situacions o característiques personals que poden afavorir l'aparició de maltractaments.

És important conèixer els factors de risc per actuar i evitar que es produeixin situacions de maltractament, a més de dissenyar accions de prevenció.

Els factors de risc són de tres tipus:

Factors relacionats amb la persona gran:

- La vulnerabilitat de les persones d'edat avançada, deguda sobretot a la seva fragilitat física, intel·lectual o psicològica.
- Les condicions econòmiques de la persona gran. Persones amb estalvis i altres béns cobejats.

- L'aïllament social. Tenir poques relacions fa augmentar les possibilitats d'ésser víctima de maltractaments.
- L'hostilitat que pugui presentar la persona gran.

Factors relacionats amb la persona maltractadora

- Tenir cura sense ajudes d'una persona gran dependent durant períodes llargs.
- Manca de formació dels cuidadors.
- Que algun membre de la família pateixi un trastorn mental, toxicomania o drogoaddicció.
- Violència familiar, transmissió de la violència d'una generació a una altra.
- Manca de suport formal i informal.
- Dificultats familiars en l'àmbit econòmic, situacions d'atur, problemes d'habitatge, esgotament, manca d'autoestima i estrès, manca de relacions socials, responsabilitat familiar a causa dels fills i la feina. Esdeveniments vitals (separacions, divorcis, decessos).

Factors relacionats amb l'entorn (socials)

- Concepcions errònies sobre l'envelliment que afavoreixen una visió deshumanitzada de les persones grans.
- Actes i actituds discriminatoris.

8. Com són les víctimes?

No disposem de dades suficients per elaborar un únic perfil de víctima. És per això que els perfils de les víctimes es configuren en funció de la interacció de les característiques de la víctima, l'autor del maltractament i el tipus de maltractament.

Tot seguit trobareu algunes de les observacions més rellevants:

- Les persones grans víctimes de maltractaments físics tenen una bona salut física, però pateixen algun deteriorament cognitiu o trastorn psicològic.
- No hi ha un perfil de víctima del maltractament econòmic. No obstant això, en una situació de dependència aquest maltractament pot ésser molt més greu.
- Les persones d'edat molt avançada, sobretot si tenen deficiències físiques i cognitives, poden ésser víctimes

Fundació Viure i Conviure

de negligència, atès que tenir cura d'elles genera molt estrès.

- Les persones amb demència i conductes molt alterades que viuen amb cuidadors familiars tenen més possibilitats de patir maltractaments físics.

9. Qui són els causants dels maltractaments i com els causen?

En l'entorn familiar hi ha diversos motius pels quals es pot sotmetre persones grans a maltractaments. La majoria de gent gran víctima de maltractaments és maltractada per un membre de la seva família (cònjuge o fills), o bé per una persona de confiança.

- Habitualment, els causants de maltractaments físics i psicològics tenen una malaltia mental i/o drogo-dependència, cohabiten amb la víctima i en depenen econòmicament.
- En general, els autors d'abusos físics a persones grans amb demència i conductes delirants són cuidadors amb una baixa autoestima i depressions que es troben desbordats pels esdeveniments.
- També és freqüent el cas de les parelles d'edat avançada en què un dels membres s'ha de fer càrrec i respon-

Fundació Viure i Conviure

sabilitzar-se de l'altre a causa d'una malaltia sense tenir ni la preparació ni la capacitat per fer-ho, a més del cas d'una persona molt jove que atén una persona gran dependent la qual pertany a la seva mateixa família.

Altres figures que podrien influir en l'entorn de les persones grans maltractades són les que, pel seu càrrec o la seva responsabilitat, coneixen, intueixen o detecten accions irregulars envers una persona gran susceptibles d'ésser considerades abusives o negligents i no endeguen les accions correctores adequades. D'entre aquestes persones cal destacar els banquers, els notaris, els comerciants, els guardadors de fet i els tutors. També cal esmentar les persones, els veïns o els amics que són o han estat testimonis de maltractaments i no donen a conèixer la situació.

10. Detectar el maltractament: el silenci, una barrera que cal vèncer

Hem d'entendre el silenci de les víctimes per tal d'afavorir la nostra comunicació amb elles tenint en compte que la seva relació amb l'entorn és complicada.

10.1. Entendre els temors i les pors de les víctimes

En general, les persones grans tenen unes pors causades per elements externs a elles, és a dir, per les realitats del seu entorn. Les víctimes es comporten de la manera següent:

- Temen represàlies, com per exemple ésser abandonades, ingressades en un establiment residencial o perdre la plaça que ocupen o les seves relacions significatives (nèts, etc.).

- Tenen por d'ésser la causa d'un escàndol o l'origen d'un conflicte familiar.
- No s'adonen de la gravetat de la situació o bé excusen i justifiquen els comportaments abusius.
- Ignoren les possibilitats d'ajuda i els recursos o creuen que poden resoldre el problema per elles mateixes.
- Se senten culpables i impotents per la seva situació de dependència i, per consegüent, de la seva necessitat d'ajuda.
- En definitiva, creuen que "tenen allò que es mereixen".

10.2. Entendre les actituds de l'entorn de la víctima

L'actitud de l'entorn és la reacció previsible del medi en termes de resistència a l'hora de reconèixer els maltractaments. Quins són els motius d'aquesta actitud?

- Negació del problema per part de l'entorn, no reconèixer l'existència de maltractaments a les persones grans.
- Minimització de l'incident que origina la queixa o denúncia.
- Por als conflictes i les represàlies i pressió per a la conformitat.
- Desconeixement de l'existència de recursos de suport.
- Creença que les persones que saben el que passa ho han de mantenir en secret.

És per això que la víctima desenvolupa les sensacions següents:

- Poques possibilitats que algú la cregui.
- Una capacitat limitada de comunicar clarament els detalls de la situació per la qual està passant.
- Manca d'una persona de confiança a qui explicar la situació.

10.3. Informar i informar-se

Un gran nombre de persones grans que pateixen maltractaments no es reconeixen com a víctimes. La manca

Fundació Viure i Conviure

d'informació és real. Un dels elements imprescindibles és que la persona disposi o tingui la possibilitat de rebre informació adequada a la seva situació i que li permeti afrontar-la.

les persones grans no acostumen a denunciar els maltractaments perquè no saben ni a on anar, ni què ha de fer, ni quina utilitat té que ho facin.

11. Hem d'estar alerta davant una persona que...

Tots plegats hem d'estar alerta: la família, els professionals, les associacions i la societat en general. Pel que fa a les persones grans, cal trobar alguna manera de fer-les sortir del seu aïllament buscant interlocutors vàlids als qui puguin explicar les seves inquietuds i els seus temors per tal d'evitar situacions que puguin derivar en maltractaments.

Si pertanyeu a algun d'aquest col·lectius:

- Treballadors d'una institució de serveis socials o salut.
- Treballadors d'una entitat bancària.
- Voluntaris d'alguna associació o institució.

Fundació Viure i Conviure

- Familiars, veïns o simplement amics o coneguts d'una persona gran amb un nivell elevat de vulnerabilitat física o psíquica.

Tot seguit llistarem algunes situacions d'alerta que podeu constatar:

- Una persona gran explica o comenta que pateix maltractaments.
- Una persona gran no pot dur a terme les activitats de la vida quotidiana i es troba en una situació d'aïllament.
- La persona gran no pot rebre visites ni comunicar-se amb les persones més properes perquè els seus familiars li ho impedeixen.
- Moviments estranys al compte corrent, signatura de talons, etc.
- Una persona gran amb una aparença negligent i descuidada.
- Desnutrició, deshidratació i caigudes reiterades, en els tres casos sense que hi hagi un motiu aparent.
- Una persona gran manifesta una actitud de tancament, por o inquietud.
- Alteració de l'estat d'ànim, ansietat, confusió, insomni, inapetència, depressió.
- Habitatge amb unes condicions higièniques inacceptables i inadequat per viure-hi.
- Desig manifest i reiterat de morir.

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

Si descobreixen una situació de maltractament a una persona gran, els ciutadans han d'informar-ne les autoritats administratives (serveis socials o de salut) o judicials (jutjat de guàrdia, comissaries, etc.).

12. Conseqüències dels maltractaments a les persones grans

És relativament fàcil establir una relació directa entre una lesió física i les seves seqüeles posteriors, avalades per un seguiment mèdic; en canvi, aquesta tasca esdevé molt més difícil quan els danys són de tipus psicològic.

Les conseqüències que poden tenir per a una persona gran els abusos econòmics, les humiliacions, la vulneració dels seus drets més fonamentals, la infantilització o les agressions sexuals, és a dir, l'impacte que poden tenir sobre aquesta persona els diversos tipus de maltractaments, no se solen explicar de manera detallada. A més, les víctimes poden patir un gran nombre de seqüeles molt més difícils d'apreciar, però igualment greus tant a curt com a llarg termini.

Malgrat tot, se sospita que la violència i els maltractaments a persones grans, tant en el medi familiar com en l'institu-

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

cional, causen una morbiditat i una mortalitat elevades. Ras i curt, patir maltractaments escurça la vida.

Pel que fa als trastorns psicològics associats als maltractaments, podem esmentar l'ansietat, la depressió i la manca d'autoestima, entre d'altres. Aquests trastorns acostumen a produir disfuncions físiques en diverses zones de l'organisme de la persona, afectar el seu descans i provocar-li mareigs i mal de cap o bé trastorns de l'alimentació. També poden produir disfuncions psíquiques com l'angoixa, la irritabilitat, la disminució de la memòria i l'aïllament social, a més d'intents autodestructius de suïcidi.

13. La funció dels professionals

Els professionals que ofereixen els seus serveis en els centres de salut o en els centres de serveis socials -com per exemple els metges, les infermeres i els treballadors socials- estan preparats per atendre casos de maltractaments a gent gran i són les persones de referència a qui es poden dirigir les víctimes de maltractaments o qualsevol persona que sàpiga que s'està produint algun cas de maltractament.

En cas que se sospiti que s'estan produint maltractaments, els professionals són els qui han de documentar els fets. Cal investigar la situació, analitzar el context i comprovar que no s'està acusant injustament ningú d'un fet que es pot explicar per altres causes, com per exemple marques producte de caigudes o pèrdues de patrimoni per una mala gestió de la persona gran.

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

Si s'observa un cas greu que afecta una persona gran amb presumpta incapacitat, és recomanable fer un comunicat urgent destinat al jutjat per tal d'evitar que la persona en qüestió pateixi danys greus i irreversibles.

En els casos no severos i en què la persona gran està capacitada per prendre les seves pròpies determinacions, és a dir, té capacitat per prendre decisions, és recomanable acompanyar la víctima a l'hora de decidir què cal fer.

Tot seguit llistarem els principis que han de servir de guia per als professionals i les persones que actuen en els casos de maltractament a les persones grans, ja siguin membres de cossos de seguretat, treballadors socials, metges, la mateixa família, veïns o d'altres.

Preservar els drets fonamentals de qualsevol ésser humà:

- Dret a la dignitat.
- Dret a la participació.
- Dret a l'autonomia.
- Dret a l'autodeterminació.

Preservar els drets establerts per la Constitució Espanyola (1978), les Nacions Unides i les cartes de drets tant autonòmiques com municipals. Entre aquests drets hi ha els següents:

- Dret a ésser informat.
- Dret a tenir les necessitats bàsiques cobertes.

Fundació Viure i Conviure

- Dret a la confidencialitat.
- Dret a preservar, sempre que sigui possible, les relacions personals i els propis desigs.

En cada cas cal actuar de manera individualitzada, sense prejudicis ni judicis de valor. A més, cal definir i identificar les demandes de la víctima, establir una estratègia d'actuació i cercar la millor solució possible per a tots els implicats en la situació de maltractament.

14. La participació i la responsabilitat de les persones grans en la lluita contra els maltractaments

Les persones grans són les primeres interessades en defensar les qüestions que els són pròpies. No obstant això, cal tenir present la necessitat de respectar el principi d'autonomia, pel qual les persones grans tenen dret a prendre les decisions que considerin oportunes sobre la seva vida. El problema és que aquestes persones tenen molt poca informació sobre els seus drets i les opcions que poden escollir, la qual cosa fa que els sigui més difícil resoldre els seus problemes per elles mateixes.

És difícil que una persona ben informada pateixi maltractaments. Per aquest motiu, la defensa dels drets de les

Fundació Viure i Conviure

persones grans és un dels elements clau per a la protecció i la promoció dels interessos de les persones grans vulnerables.

Cal recalcar la importància d'informar les persones grans sobre el fenomen dels maltractaments i, alhora, indicar-los els llocs i serveis on poden trobar l'ajut necessari en cas de necessitat. Aquesta acció infon a la persona un sentiment de seguretat i eficàcia.

En aquest àmbit, les associacions que duen a terme activitats centrades en determinats aspectes de la vellesa tenen un paper molt important. A casa nostra l'associacionisme en benefici de les persones grans està molt desenvolupat i, alhora, molt ben organitzat. Estructures com FATEC, CEOMA i d'altres tenen com a objectiu defensar les persones grans en els diversos aspectes de la seva existència. Dels congressos que se celebren, se n'extreuen conclusions que, més endavant, es transmeten a tots els estaments polítics com a plataforma reivindicativa.

El 15 de juny de 2006 es va celebrar per primer cop el Dia Mundial de la Prevenció dels Maltractaments a la Gent Gran. Esperem que aquesta efemèride, que es commemorarà cada any en la data citada, contribueixi a sensibilitzar la societat envers el fenomen dels maltractaments a les persones grans.

15. La protecció i la prevenció

La millor protecció és la prevenció. Disposem de diversos recursos legals que ens forneixen de mecanismes de protecció contra els maltractaments:

15.1. El testament vital

En el testament vital -també anomenat document de voluntats anticipades- es donen instruccions d'actuació al metge o a l'equip mèdic en cas que, per les circumstàncies que sigui, més endavant l'autor del testament no pugui expressar la seva voluntat.

En aquest document, es designa un representat, que serà l'interlocutor vàlid de la persona malalta amb el metge i amb

la resta de l'equip sanitari. El testament vital es pot formalitzar davant de notari o bé mitjançant un document privat.

15.2. El poder preventiu

El poder preventiu és un altre document de protecció que preveu de quina manera s'han de gestionar els béns de la persona en cas que alguna malaltia li impedeixi prendre decisions sobre ells i en deixa constància per escrit.

15.3. L'autotutela

L'autotutela regula, segons la nostra voluntat i quan encara podem decidir, qui volem que tingui cura de nosaltres, en cas que esdevingui necessari, i qui no volem que en tingui cura siguin quines siguin les circumstàncies. En altres mots, mitjançant l'autotutela s'escull un tutor i s'estableix qui no pot dur a terme aquesta funció.

Per signar un document d'autotutela, cal que ens dirigim a un notari i deixem per escrit qui volem que sigui el nostre tutor en cas que en un futur ens declarin incapaços, és a dir, qui ha d'ésser la persona que s'ocupi de garantir que es respecten els nostres drets.

També podem indicar com volem que es dugui a terme la tutela i, d'aquesta manera, deixar constància de la nostra voluntat sobre la nostra vida i sobre el nostre acompanyament.

Així doncs, escollint un tutor i excloent les persones que no volem que ho siguin, serem els protagonistes del nostre futur des del passat.

A més d'aquests documents que ens permeten decidir sobre la nostra protecció personal en el futur, també hi ha altres recursos útils per distribuir el patrimoni i no dependre econòmicament del nostre entorn, la qual cosa contribueix a evitar possibles situacions de maltractaments. Es tracta de les figures següents:

15.4. La hipoteca inversa

En una hipoteca normal, es compra un propietat que es va pagant periòdicament mitjançant un crèdit. Una hipoteca inversa funciona a l'inrevés: el propietari d'un immoble rep, cada mes fins al seu decés, diners en concepte de préstec. La casa és la garantia d'aquest préstec i el propietari continua vivint-hi.

15.5. El contracte vitalici

En aquest contracte, una persona ven la seva casa mitjançant un contracte de compravenda però se li permet continuar-hi vivint fins que es mori. La persona rep una quantitat inicial i, posteriorment, una quantitat cada mes. Quan es mor, la casa esdevé propietat de la persona que havia signat amb ella el contracte vitalici.

Hi ha altres recursos legals que tenen per objectiu ajudar les persones grans que es troben en una situació d'indefensió. Són els següents:

15.6. L'acollida de persones grans i les situacions convivencials d'ajut mutu

L'acollida és un dels recursos de què disposen tant les persones grans com els menors d'edat. Amb l'assessorament

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

d'un advocat o bé un notari, cal elaborar un contracte que complementi, reguli i ofereixi seguretat a la persona que entra en un habitatge en situació convivencial o d'acollida. La persona acollida pot viure amb les persones acollidores en el seu propi domicili o bé en el de les persones esmentades.

En una situació convivencial d'ajut mutu de dues a quatre persones regulen la seva convivència davant de notari i conviuen ajudant-se mútuament.

15.7. La incapacitació

Quan una persona perd la seva capacitat de decisió, cal oferir-li una protecció especial. És per això que es duu a terme la seva incapacitació.

La incapacitació es produeix arran de circumstàncies fisiològiques derivades del deteriorament progressiu de les facultats físiques i psíquiques de la persona i de malalties o deficiències persistents de tipus físic o psíquic que li impedeixen governar-se per ella mateixa. Normalment, el que provoca la incapacitat no és l'edat, sinó algun tipus de demència.

El jutge és qui determina els límits i l'extensió de la incapacitació, a més del règim de tutela o guarda al qual quedarà sotmesa la persona declarada incapaç.

15.8. La tutela

El jutge designa una persona com a tutor perquè "substitueixi" legalment la persona declarada incapaç i defensi els seus drets. Aquesta persona haurà de garantir el benestar psíquic, moral o espiritual de la persona incapaç intentant tenir en compte les seves preferències, els seus desigs i les seves il·lusions, a més d'incloure-la, sempre que sigui possible, en les activitats quotidianes que desenvolupin.

El tutor duu a terme tres grans tasques:

- L'atenció personal de la persona tutelada.
- L'administració dels seus béns.
- La seva representació.

Abans de fer qualsevol canvi en el patrimoni del tutelat, els tutors han de demanar permís al jutge. També li han de retre comptes amb una freqüència anual.

16. Mesures legislatives

En cas que es produeixi un maltractament, hi ha un règim sancionador que castiga, mitjançant el Codi Penal, el delictes de maltractaments, l'abandonament, la inducció a abandonar el domicili, els delictes d'estafa i apropiació indeguda i l'incompliment dels deures dels tutors, entre d'altres. En altres mots, els casos de maltractaments en què es produeixi un delictes previst en el Codi Penal poden ésser denunciats i es tractaran per la via penal.

17. Els recursos socials i sanitaris

Les polítiques socials concebudes per atendre situacions de violència i maltractaments a les persones grans encara no preveuen la implementació de serveis o equipaments especialitzats. Esperem que aquest buit es cobreixi al més aviat possible.

La situació que acabem de descriure fa que, a l'hora d'intervenir en els casos de maltractament a persones grans, s'utilitzi la xarxa de serveis socials i de salut destinats al col·lectiu de les persones grans en general.

Prevenir i actuar contra els maltractaments a la gent gran

NIVELLS	RECURSOS EXISTENTS
Nivel d'atenció primària	<p data-bbox="420 268 748 292">Serveis d'atenció domiciliària</p> <ul data-bbox="420 300 952 619" style="list-style-type: none">■ Atenció personal (treballador familiar)■ Informació, orientació i derivació■ Diagnòstic, tractament i avaluació (treballador social)■ Neteja de la llar, servei de bugaderia■ Menjar a domicili■ Telealarma i teleassistència■ Biblioteca i videoteca■ Podologia■ Perruqueria■ Ajuts tècnics <p data-bbox="420 651 714 675">Prestacions econòmiques</p> <ul data-bbox="420 683 952 826" style="list-style-type: none">■ Ajuts econòmics a persones que tinguin cura d'una persona dependent■ Adaptació, millora i eliminació de barreres arquitectòniques■ Reforma de l'habitatge <p data-bbox="420 858 660 882">Programes específics</p> <ul data-bbox="420 890 952 1153" style="list-style-type: none">■ Voluntariat social i associacionisme■ Acollida familiar per a les persones grans■ Acollida de joves estudiants per part de persones grans (Programa Viure i conviure de la Fundació Viure i Conviure de l'Obra Social de Caixa Catalunya)■ Centres cívics i clubs■ Grups d'ajuda mútua■ Vacances socials i termalisme <p data-bbox="420 1185 640 1209">Serveis residencials</p> <ul data-bbox="420 1217 952 1297" style="list-style-type: none">■ Allotjament residencial per un període limitat (urgències, transeünts, etc.)■ Servei d'Atenció d'Urgències a la Vellesa (SAUV)

NIVELES	RECURSOS EXISTENTES
Nivell especialitzat	<ul style="list-style-type: none">▪ Centres de dia▪ Residències assistencials▪ Residències temporals: vacances, descans per a les famílies▪ Apartaments tutelats▪ Pisos compartits
Atenció socio-sanitària	<ul style="list-style-type: none">▪ PADES▪ Unitats de llarga permanència▪ Unitats de convalsència▪ Hospital d'aguts▪ Unitats de cures pal·liatives▪ Hospital de dia▪ UFISS▪ Unitat de diagnosi i avaluació dels trastorns cognitius▪ Hospital de dia psicogeriàtric▪ Unitats psicogeriàtriques

L'ús dels recursos socials és una garantia de protecció personal. És per això que les persones grans i les seves famílies han de conèixer i saber emprar les possibilitats que els ofereixen els diversos serveis.

És fonamental millorar les vies de promoció i informació sobre els serveis que la comunitat ofereix per tal de cobrir les diverses situacions de necessitat.

18. On cal anar en cas de necessitat?

On es pot aconseguir informació?	On cal anar en cas d'urgència?
<ul style="list-style-type: none">■ Als serveis socials d'atenció primària de cada municipi o districte.■ Als centres d'atenció i informació per a la dona.■ Als centres d'atenció primària de Salut del vostre territori.■ Servei d'Orientació Jurídica (SOJ) (Col·legi d'Advocats de Barcelona).	<ul style="list-style-type: none">■ Al servei d'atenció telefònica 24 hores per a les dones víctimes de violència: 900 900 120■ Al telèfon d'atenció a la víctima: 900 121 884■ Al telèfon d'emergències dels Mossos d'Esquadra: 088■ Al telèfon d'emergències socials: 112■ Al centre hospitalari més proper al domicili, en cas de lesions físiques i/o psicològiques.■ A qualsevol jutjat de guàrdia de la ciutat.

19. Epíleg

Aquesta guia també ha de tenir en compte i remarcar que, a casa nostra, la gran majoria de persones grans viuen en els seus domicilis i no són víctimes de maltractaments, a més de deixar clar que la major part de les famílies tenen cura dels seus membres d'edat avançada.

20. Bibliografia

ASSAMBLEA GENERAL DE LES NACIONS UNIDES (1991). Principis de les Nacions Unides a favor de les persones d'edat. Resolució 46/91 adoptada el 16 de desembre de 1991. Nova York: Nacions Unides.

Arvanis S. C., Adelman R. D., Breckman R. et al. (1996). Diagnostic and Treatment Guidelines on Elder Abuse and Neglect. American Medical Association. Chicago.

Bennet G., Kingston P. (1993). Elder Abuse. Concepts, theories and interventions. Ed. Chapman and Hall, Londres.

Coma M., Muñoz J., Orfila F., Tabueña M. (2005). Los malos tratos a las personas mayores. Ed. Fundación MAPFRE Medicina.

Hugonot, Robert (1998). La vieillesse maltraitée. Ed Dunod, Paris.

INFORME VIOLENCIA Y SALUD (2002). Organització Mundial de la Salut. Ginebra.

Fundació Viure i Conviure

- INFORME VOCES AUSENTES (2001). Opinió de les persones grans sobre el maltractament a la gent gran. Organització Mundial de la Salut. Xarxa Internacional per a la prevenció del maltractament a la persona gran (INPEA). Organització Mundial de la Salut. Ginebra.
- Kessel H., Marín N., Maturana N., Castañeda L., Pageo M., Larrion J. L. (1996). "Primera Conferencia Nacional de Consenso sobre el anciano maltratado". Revista Española de Geriatría y Gerontología; 31 (6)367-72.
- NACIONES UNIDAS, Consell Econòmic i Social (2002). El maltrato de las personas de edad: reconocer y responder el maltrato de las personas de edad en un contexto mundial. Informe del Secretario General. Nova York.
- Quinn M. J., Tomita S. K. Elder abuse: causes, diagnosis, and intervention strategies. Springer series on social work. Springer Publishing Company, Inc. 2nd ed. Nova York: 1997.
- Sánchez del Corral F., García-Armesto S., Pajares G., Otero A., Ruipérez I. (2004). "Estudio cualitativo SEGG. IMSERSO: la perspectiva de los mayores españoles sobre el maltrato al anciano". Revista Española de Geriatría y Gerontología; 39:64-85.
- Tabueña, C. M. (2006). "La violencia contra las personas mayores". Servicios sociales y política social. 76. Consejo General de Colegios Oficiales de Diplomados en Trabajo Social, p. 44-68, Madrid.
- Tabueña Lafarga C. M., Coma Solé M., Orfila Pernas F., Muñoz Irazo J., Moreno A. (2005). "Estudi sobre el maltractament de les persones d'edat avançada". Barcelona Societat /13. Revista d'informació i estudis socials; 13: 177-88.
- The National Center on Elder Abuse (NCEA) American Public Welfare Association (NCEA) 1996. <http://www.elderabusecenter.org/>.

Legislació relacionada amb els maltractaments

Constitució Espanyola (1978) (Articles núm. 9/10/14/15/17/18/24 i 50).

Llei 19/1998, de 28 de desembre, sobre situacions convivencials d'ajut mutu.

Llei 14/1999, de 9 de juny, de modificació del Codi Penal de 1995, en matèria de protecció a les víctimes de maltractaments i de la Llei d'enjudiciament criminal.

Decret 176/2000, de 15 de maig, de modificació del decret 284/1996 que regula el Sistema Català de Serveis Socials

Llei 22/2000, de 29 de desembre, d'acollida de persones grans

Llei orgànica 11/2003, de 29 de setembre, de mesures concretes en matèria de seguretat ciutadana, violència domèstica i integració social dels estrangers.

Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'Ordre de protecció de les víctimes de la violència domèstica.

Decreto 27/2003, de 21 de gener, d'atenció social primària.

Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.

Llei 39/2006, de 14 de desembre, de promoció de l'autonomia personal i atenció a les persones en situació de dependència.

